

Проф. др МИЛИСАВ ЧИЗМОВИЋ

ПРЕСЈЕК ГЛЕДАЊА О ПРИМЈЕНИ ЗАКОНИКА ПЕТРА I

- освјетли на неке околности од значаја за ову проблематику -

Многи су казивали о Митрополиту Петру I, Светом Петру, о његовим посланицама, говору, приликама, о Законику (Законик општи црногорски и брдски, или Црногорски законик како га наслови први издавач Рус А. Попов ¹⁾) о његовом раду уопште, посебно у новије вријеме.

Тај труд из више пута је у посланицама, сентенцијама, обраћањима, писмима итд. срочио сам Владика, чистим и једноставним изразом. Чини се, иако је био и једак, најљепше у посланици упућеној Бјелопавлићима 4. децембра 1827. године: "Ето четрдесет година, од када сте ви с помоћу божјом и ваше браће Црногораца и с мојим великим трудом и трошком скинули с вашег врата жестоки јарам и синцир турски и од када ја вас учим, молим и заклињем да у миру и слоги живите, да за своје добро и поштење радите, да своју слободу љубите и утврдите и да нигда не заборављате оно што су ваши родитељи и пра родитељи у љуту невољу под турским тирјанством и зулумом трпјели. И што данас не идете на турски измет, не дајете турскога харача, ни турскога пореза, ни поклона, ни турске глобе никакве, не дочекивате Турке на конаке, не лижете турске ноге, не трчите по селима да тражите мед и масло, кокошке и јајца и остало што Турци ишту и не бректе вам и не заповиједају како ћете или које јело скорије зготовити, не псују вам вјеру и закон, не називају вас крмцима од крмаках, а жене ваше крмачама од крмачах, не плаћате им жвакалице зашто су зубе

¹ У књизи "Путешествие в Черногорье". Санкт Пербург, 1847

сломили о вашем хљебу, не проводите турске коње и не дајете им зоб и сијено, не вежу вас при стопиштима у ваше куће и не воде свезанијех руку наопако, за личине, не гнијете у турске тамнице и сенцире и не вјешају вас о врбама и на спушка вјешала, не бију вас чибуцима, ногама и замлатицама, не грабе ваше жене иза живијех мужевах и дјевојке вјерне и невјерне на срамоту. Нијесу ви пропали перчини кроз хабене капице, ни лактови кроз неопточене гуњине, него ето данас токе и доламе, џамадани са ширитима и гајтанима од сребра и злата. Ето мале пушке и ножеви сребром оковани, цефердари срмом навезени, пушке шарајлије и ћесе с китама, ето куле ограђене и агалаши турски од Спужа у вашим рукама и ето драгоценост вољност и слобода".

Даље се срди на оне што Бога хуле и што "науке" његове не слушају, па закључује: "... а ви пошто не можете без турскога јарма ето ви га, али се у Бога уздам да нећете под њим много стајати... али нећете имати оне славе и онога поштења које сте до сада имали, него ће на вас останути друго име, које се нигда промијенити неће..." - На срећу, то се није десило, Бјелопавлићи и сва Брда пазили су на свој образ и "отечество" једнако као било који други крај.²

Има и других посланица скоро истог садржаја.

Оне много казују о цјелини рада овог мудрог човјека, најзапаженијег архитектке црногорске државе.

Ријечи "с мојим великим трудом" откривају да је "сирак тужни" без сталних редара и организоване власти.

Свјестан да тек свиће, правила Законика намјењује за "слободне области Црне Горе и Брдах"³, а не за државу како ће то без услова подцртати Књаз Данило за свој законик.⁴

Петрово вријеме исклијава сјеме (посијано од раније) будуће државе, чије бивствовање уз много мудрости ваља "одњеговати" за "будућа нека покољења". То Владика ради савршено што потврђује историја.

У наведеној посланици и сличнима је и однос према Законнику и његовој примјени. Нема примјене гђе се не чује и не уважава његова ријеч. То је Владичина оцјена. А и тамо гдје се чује, прецизне анализе одлука сачуваних у исправама скоро без изузетка показују да примјене по начелу *stricti iuris* није било.⁵

² Прије тога битка на Мартинићима и Крусима и послје све друге.

³ Увод у Законик, прва реченица: "Находећи се ми главари и старјешине и остала браћа наша из сваког племена и наше слободне области Црне Горе и Брдах..."

⁴ У уводном дијелу: Данило I, Књаз и Господар, други пасус, прва реченица.

⁵ Види: Наш рад објављен у књизи "Расправе и чланци", Пг, 1998, у дијелу под насловом: "Богишићево мишљење о примјени Законика Митрополита Петра I и Законика Књаз Данила". Прије тога рад је објављен у часопису "Историјски записи", 1992, годину дана касније и у Зборнику Правног факултета у Приштини. Иначе је спреман за научни скуп у САНУ 1988. године, поводом "Сто година ОИЗ-а".

Али за разумијевање цјелине понашања и рада Митрополита Петра I па и када је Законик у питању треба подсјетити на оно што му се дешавало, на његову нарав, на све оно чиме га је природа обдарила.

Стасом и маниром више је личио на генерала него на свештеника. У најтежим ситуацијама у одлучном часу Владика се не обазире, пише Ђилас, на "каноне (мисли црквене, а може се казати и грађанске, обичајне и писане - наша примједба) - причешћује без исповиједи и миче на душу грехове извршиоца". У рату с Бушатлијом судбина је хтјела да се овога занавјек ослободи - допаде му Бушатлија. Ко зна шта би било с Црном Гором и ко бисмо ми данас били да је било друкчије. Таква питања, истина, остају без одговора, просто зато што је немогуће знати: шта би било да је било, пошто је већ било како је било, али историја (особито на Балкану) није без примјера да персонификација народа не потврђује његов генетски код. У томе су многи грехови силника и сила, а на Балкану их је било на претек. И данашње носе такве грехове, јер се вјерује да све културе треба да су отворене према будућности, те да је ако ни због чега, а оно из те отворености међу њима могућа пуна сарадња.

Његово је самопослушност, а од других је тражио послушност, без обију идеју о држави није могао ни слиједити ни носити. До таквог сазнања једнако је могао доћи преко духовних, као и свјетовних књига, а и искуство га је учило да свијет почива на послушности, због чега је тражио и око себе. Није ли данас тако?!

И самопоштовањем којим га је природа обдарила као примарним добром био је примјер онима које је окупљао око себе, онима са којима је носио нит државе и Цетиње као центар. Том врлином дизао је морал код свих честитих људи и одвраћао од њих зле чини.

И физичкој крјепости ваља да захвали што је свуда доспијевао.

И манастирски људи су му притицали у помоћ. Били су вичнији од осталих, често писмени. Они су писали многе исправе, па и оне са суђења. То је сасвим видно, треба само завирити у посланице и исправе.

И видовитост га је красила, безмало као све велике људе. Бушатлијине пријетње нијесу му ослобађале мисао ни онда када је одмарао измучено тијело. Узмицале су до божанских и ђаволских простора и враћале се са сваким буђењем с призивом божје помоћи да се крвнику дође главе, што ће на крају бити баш као у призиву. Свети Петар је, дакле, наслућивао суштину ствари што су другима била "шпанска села". Имао је надчовјечанску интуицију. Ишао је за вољом која је најближа Богу. Отуда ријетко кад је погријешио. Али и приближавао се народу, управо зато што му је био на услузи,

дакле његовао је идеју дужности. Зато је чувао народ, сем кад је чувајући слободу био изнуђен - народ ствара државу.

Та сазнања су уствари његова оруђа, зато на њих стално подсјећа. Много је рјеђе истицао циљ, а циљ му је била држава. Остављао га је и иза себе и иза свих, једноставно да се не би "власи досјетили" и да га због тога не би жешће и чешће држали на нишану. Због истог циља подешава се према свима кад год је то било могуће, мада је био свјестан да је то тешко и велика мука. И то опет да не би јарио ове или оне душмане и силнике.

Због свега тога, колико смо ми успјели да пратимо, никада се ни у једном обраћању, а било их је од писама до посланица сијасет, није потписао као господар, како ће то касније његови унуци редовно чинити. Он је само Митрополит и "Велики кавалир". Није се потписао ни на уговор с Турцима 1797. године, мада је био присутан. Није то избјегавао под плаштом што је духовно лице, већ зато што је за послове које је углавном сам припремао хтио везивати више људи - потписом их је обавезивао и уједно одвраћао од племенских надигравања унутар и са главарима из других племена. Управо зато што хоће да веже, безмало су му сви уговори почињали: "Ми главари и старјешине и остала браћа наша из свакога племена и из наше слободне области (опет, слободна област, а не држава - наша примједба) Црне Горе и Брда".

Пише Ровински да је у његово вријеме било знано како је један примјерак Законика исписао својом руком, али да и њега није потписао. Тврдње да је то избјегао, јер то није у компетенцији митрополита, неодрживе су, па ако су и Ровинског.⁶ Слично и у другим примјерима.

У таквом раду је намјера везивања што више главара, старјешина и свих оних који нешто значе. Тако их је лакше обједињавао и у колу водио (остао је цијелог вијека коловођа) иако то каткада није у складу са чинима резервисаним за митрополита. Добро је то уочио Виала кад истиче како та област слободна "игра све значајнију улогу" упркос томе што њоме "управља поп".⁷

Све су то уствари његова оруђа у борби за окупљање црногорских племена за централну моћ, за Цетиње као центар свега тога.

Закоником хоће и више - поштовање других и њих међу слобом. Али "хоће" није "јесте". Разапет између то двоје, хтио је суд - Кулук, није јасно ако није и именом подсјећао на обавезу плаћања пореза за његов рад, за које даће окренуте према турским силницима језик је већ позајмио омразнуту турску ријеч кулук.

⁶ П. А. Ровински, Црна Гора у прошлости и садашњости, том 4, издање 1993. стр. 10 и даље

⁷ Као под 6, стр. 11 и даље

Обавеза плаћања пореза (кулука) није се нимало добро калемила, па у зависности од тога је и рад Кулука. Кад је Владика долазио до средстава (царски поклони) Кулук је био колико-толико активнији, али никада у континуитету.

Овом имену (Кулук) чини се да су покаткад погодовали и трошкови суђења, барем је тако према неким исправама.⁸

Нема га у Његошево доба.

Све то на неки начин говори и о примјени Законика.

С аспекта модерне теорије немогуће је правно схватити и једну норму која би прије организовање државне власти имала ону специјалну правну важност коју само државна власт може дати. А зар је спорно да је Законик прије организоване државне власти? Ње нема, у правом смислу ријечи, ни за сво вријеме управљања Митрополита Петра I. Код тога недвосмислен је одговор за горњу дилему. Друго и посебно питање је да ли је могло бити организоване власти, упркос томе што ју је желио Свети Петар, када је Црна Гора била тек само слободна област. Не, јер је још на сцени непрестално смрт и васкрсење. Петар I хоће да чува од смрти гдје год његова ријеч може помоћи и то баш својим трудом, а не организованом влашћу. Колико је само преклињао главаре и друге појединце да не муте и започињу кавге.

Без тих сазнања не могу се имати представе о приликама и животу из тог времена, а без ових ни однос према Законнику као некаквој збирци писаних правила. Живот је такав - у њему су разлози настанка правних правила, њихових значења, њихових моћи. Живот одређује препреке и потпоре на које наилази дејствовање тих правила и то је неспорно. И прије Петра и у вријеме Петра у Црној Гори се живјело по племенима, а у овима по обичајном праву. Обичаји су се враћали и за вријеме Владичино кад је центар био немоћан и далеко. Обичаји су и иначе велика препрека законским правилима. Однос обичајног и писаног права је у узвратном процесу и треба му прилазити врло опрезно. У таквим приликама основна лозинка је: ако не изборисмо не измолисмо. Петар хоће да мијења такво стање, хоће племена, братства и њихове челнике под исти барјак. Тада је и освета још у божјој милости. Наводимо то како бисмо што више приближили стање и прилике у којима Владика ради. Цијенећи своје претходнике и њихово искуство, налази да ће му у томе погодовати окупљање главара, па од Круса то чини отворено, чешће него иначе. Више пута и око Законика.

Неслагање око датума, које потенцира теорија, не мијења у суштини ништа. Свако окупљање је прилог јачању центра.

Он тражи путеве да свако одговара за своја дјела - Законик је на једној од таквих траса. На том плану доношење Законика збиља

⁸ Нпр. оне из 1826, септембра мјесеца

нешто јесте, јер прије њега није у црногорским племенима било права које није у обичају. Чак је и својина била у братственичким и племенским заједницама. Из тог или можда мало прије од тога времена у наслеђе нам остаде не само лексика него и суштина тих ријечи, као нпр. кућићи и оцаковићи. Тешко бреме за демократске процесе. Сила младости расијана по гудурама широм сваке од наших домовина остаће за споменике незнатим јунацима - треба вјеровати онима који доказују и показују да у таквим срединама "оцаковићи" пишу историју, клешу споменике, дијеле медаље итд. Трајаће тако све док мир, превасходно балкански, не остави "кућиће" и "оцаковиће" у фасциклама племенског и патријархалног живота - тамо им је мјесто, тамо је право јачега.

И за окупљање је требало пуно труда. Учинио је Владика да је изостанак постидан, тежак, због чега ниједном племену није лако падао. Сам је забиљежио изостајање Црмничана на "једнодушни сабор" прокламовања Стеге. Таква окупљања код Његоша су за пјесму. У њега су и чекања опјевана: "Дођоше и Озринићи". Окупљања су размјеном мишљења много значила за сваког главара. Тамо су чујали ријечи Владике, његове анализе, његове намјере, њихова хтјења, нит јачања и стварања државе, његову причу о миру, о слози итд. Управо прича са таквих окупљања поводом рада Владичина изњедри лозинку: "Свака му се стекла". Колико у томе напора и труда!

Друго и посебно је питање: зашто се племенска организација тако дуго задржала на подручју Црне Горе. Ми нећемо детаљисати одговоре, али додајемо да тешко иједан од одговора може без констатације да је у племену и племенском животу начин организовања који је највише нудио за опстанак у турском окружењу. Тако се одржавало и учвршћивало обичајно право. Сигурни смо да је тај начин организовања лакше било одржавати у крајевима у којима Турци нијесу имали економских и других интереса. Стога се прво у Катунској нахији почело са "отимањем од Турака". Ту је зачета држава. Знао је то сасвим изворно и одлично Владика Петар I. То ни у ком случају не значи да немамо племенску организацију у другим крајевима Црне Горе. Ње је било и прије доласка Турака.

Ако је у том начину организовања и живљења и био почетак за нову државу, Владика је био сигуран да племенска власт у даљем ткању државе јесте прворазредна кочница, зато је хтио да је утапа у централну, а племена у државу.

Колико год су битке на Мартинићима и на Крусима велике војничке побједи за државу Црну Гору и за самог Владика, не мање је важно довођење главара брдских племена под његову (Митрополитову) ингеренцију.

То су околности у којима се кретао овај велики посленик. Једноставно, то је Митрополија (слободна Црна Гора и Брда) у свијету и свијет у њој.

Све су то битни фактори који су опређљивали живот и прилике, труд Владичин, па (сигурни смо) и однос према Законнику и његовој примјени.

О Законнику су писали многи. Р. Петровић, издајући Законик, у студији уз ту књигу пратила је литературу и навела најзначајнији број аутора и њихова дјела све до њене књиге. Почела је од опажања Д. Милаковића, Н. Дучића, А. Матановића, П. Шоћа, истичући да они виде да је Законик примјењиван. Слично и наши савременици: Б. Павићевић, Т. Никчевић, П. Стојановић и у посљедње вријеме М. Шукловић и још неки други. Истина, нико од њих не тврди да је ријеч о примјени по оној "мак на конач", или како би Римљани казали "stricti iuris", која би се могла покрити правилима судских поступака која су у то вријеме увелико стасавала у Европи (Code Civil du Procedure, 1806) или касније знањима процесних теорија. Још ће се четврт вијека Владика Петар I мучити да умирује црногорска племена, а у суђењу да пребија главе за главе, ране за ране итд.

Други не налазе да је примјењиван, поготово не у пуном смислу те ријечи, почев од А. Попова (он је први објавио Законик под и меном "Судебник Черногорски" 1847. године), преко М. Медаковића који га објави под насловом "Законик опшћи црногорски и брдски" 1850. године - додаток Повјесници Црне Горе. То је прво издање Законика на нашем језику. Затим, Д. Милаковић, Ђ. Поповић, К. Војиновић, С. Дрљевић, Б. Ђорђевић, В. Богишић и, разумије се, Р. Петровић. Томе и још неки савременици.

Изоставила је Р. Петровић, случајно или намјерно, да се од домаћих бави оцјенама о примјени овог законика, Његоша и Вука, а затим Књаза Данила и Књаза Николу, од странаца посебно Холечека. Истина, има и других странаца који су се бавили Закоником, нпр. Х. Јуречек, "Збирка словенских закона", 1880, или Француз Ф. Ленорман ("Code public par Pierre I" 1796. године), али њих није заобишла.

Његош је то одсликао у два писма, оба из 1836. године. У овом од 13. маја упућеном Гагићу наводи: "Ви знате милостиви Господине да су људи зли и мутни који могу бунити народ (таквих у нас није никада недостајало - наша примједба) свуда опасни и ће су правитељство свој темељ јако утврдили, а камоли међу онијем слободнијем народом, који није нигда привика узду правитељства врх себе држати".⁹

⁹ Цјелокупна дјела Петра Петровића Његоша, Београд, 1967, у књизи *Писма*.

Када се ово не би поклапало са оним са почетка у цитираној посланици, можда бисмо у овом Његошевом обраћању могли откривати дипломатска подешавања. Не, у питању је права истина.

Слично у обраћању официру Рақјејеву из новембра 1836. године. Тамо пише: "Прије него сам ступио на дужности владара и владике (Његош помиње да је и владар и без устезања) Црногорског, Црна Гора је пружала жалостан призор међусобне и свакојаке друге неслоге: јачи је пљачкао слабијег, племе се с племеном тукло, спокојства није било, нити га је постојало, тријумфовало је право силе. Ја сам то дивљаштво уништио, завео сам мир и тишину, свакоме обезбједио живот и имање... Приликом такве промјене управе и владе у једном народу који није навикао на ред било је немогуће проћи без казне, а они који су умакли предали су се Турцима и Аустрији". Не помиње правила Законика - она су по страни. Ови наводи такође потврђују ријечи Владичине са почетка овог рада. А у таквим условима зар је могуће говорити о примјени Законика. Имајући у виду и друга слична казивања Његошева, а и неких иноземаца, цијеним да је писац Горског вијенца иако посредно дао сасвим праву слику околности и односа према правитељству, а тиме, разумије се, и према Законнику Светог Петра.

Вук сасвим доречено: "У Црној Гори има трагова свих облика управа, па и опет је ово у Европи можда једино друштво људи које нема никакво правитељство у правом смислу те ријечи. То је Вук казао, рекао бих, са лица мјеста, јер је 6. јула 1834 (наравно, по старом календару) био у посјети Његошу - Црној Гори. Њима двојици треба вјеровати, јер они су ту стварност осматрали, Његош је био њен дио. Поводом пута у Црну Гору Вук је забиљежио и ово: "Да ништа више не нађем, осим онога што сам до сада нашао (у погледу правосуђа већ смо потенцирали - наша примједба) опет налазим да је било вриједно овако даљни и трудни пут предузети". Слиједи да је четири године послје смрти Владике Петра I нашао да је Црна Гора "једино друштво које нема никакво правитељство у правом смислу те ријечи". То се и те како поклапа са ријечима Владике Петра I из посланице са почетка рада. А кад нема правитељства, о каквој се то пуној примјени Законика може говорити. Одговор је излишан. Нема је ту ни без овог атрибута "пуна".

Посве као Његош и Вук, и Књаз Данило. У уводном дијелу свога Законика Књаз Данило наводи да до 1855. године, тј. до доношења Законика, Црна Гора "јавног законика који ће Црногорцу и Брђанину слободу кријепити и бранити и мала није, већ је правица и судбина њихова само у устима владоца била". Ако се има у виду цјелина рада Владике Петра I, његовог труда, настојања да се мир чува, молби и клетви, онда нико иза њега није као Књаз Данило синтагмом "правица и судбина њихова (Црногораца и Брђана) само

је у устима владоаца била" успио да у само једној реченици сажме цјелину збивања из Петровог времена и Петровог рада, или, љепше: извор и утока њених закона су воља Владике, династа, и може се рећи до Николе I закључно.

Приговор да је у Данилов законик ушло *ad litteram* 19 чланова из Петрова законика не оповргава тврдњу Књаза Данила. То прије показује како су оба законика узаконили много из обичајног права. Зар треба заборавити да су у племенима обичајна правила била основ понашања и рада. Тиме што су закоњена не губе везу с обичајима, не барем кад је поријекло у питању. У том смислу у теорији од раније. Дакле, ријеч је само о правилима која сад више нијесу само у навикама, понашањима и главама, него ето и у Законику, записана. Неки то прате и друкчије, па истичу да је поменутом синтагмом Данило хтио да истакне значај свог Законика и свог рада. Ако је то и хито, то не значи нити може да значи да је поменута констатација - синтагма, без основа, или једноставно из главе Књажеве. Напротив, она долази из мислености и оцјене свеколиког стања и свеколиких чини његовог великог претходника. Знао је Књаз да су Петрова правила, како је Владика уобичавао казати, за "слободне области Црне Горе и Брда". Он нигдје не помиње државу, упркос томе што је све радио да се она успостави, а без државе: шта су правила из законика? Владика помиње "отечество", али то није држава. Тиме је он хтио да потенцира свој род, његову витешку борбу и сваку другу врлину и дакако борбу за државу.

У уводном дијелу Законика у ставу 2 Књаз Данило наводи: "Старајући се Књаз и Господар за срећу и благостојаније своје државе..." И тако показује да је његов Законик за државу, а не за слободну област, како је то Владика истицао. Чини он то недвосмислено, иако је *de iure* тај тренутак - вријеме ће показати - још подалеко.

Као и Књаз Данило, и Књаз Никола I мисли да Законик Петра I није имао примјену. Истина, то он не тврди непосредно. Тако слиједи из ријечи "Црна Гора није више војнички табор него држава". Слично исијава из мисли и ријечи да је до сада "важила једна регула, да се пушком у руци брани мило огњиште слободе...", кад се "живљаше на кремену од пушке". Наводи даље Књаз, сада држави "требају потпуни писани закони". Само из ових ријечи читаоцу је лако запазити да је олако прелазило преко ранијих законика, посебно Петровог, што несумњиво указује и на његов однос према примјени правила тога Законика.

И. Ј. Холечек (чешки писац) слично поменутиим. Он недвојбено указује и на разлоге због којих није примјењиван.¹⁰

¹⁰ И. Холечек, *Црна Гора*, ШИД, 1995.

Претходно истиче како су се главари и Владика договорили и "на њему заклели да ће га досљедно ¹¹ спроводити". Али шта је то значило, без организоване власти, није тешко претпоставити. Пише даље Холечек: "И поред најљепше намјере ово ипак није било могуће", али сада налази разлог у 20 параграфу поменутог Законика, којим је ваљало обавезати свако домаћинство да плаћа одређени (и цифарски наводи) порез. Међутим, народ ни по коју цијену није хтио прихватити плаћање пореза, па је овај Владичин труд, пише Холечек, "остао безуспјешан". То потврђују и многе посланице. По некима умало није дошло до крвопролића између оних који су хтјели да суде и оних који су се противили порезу. Али зашто не рећи да се Владика није мирио са таквим стањем - окупљао је он Кулук и сам је сентенцијао, али да ли по Законнику то је друго и посебно питање. У већ цитираном раду показали смо, анализирајући исправе, да је то далеко од пуне примјене, чак и у оним исправама које заговорници да је Законик примјењиван наводе у одбрану својих мишљења. ¹²

В. Богишић је имао у виду све што је казано прије њега о Петровом законнику, те исправе, гледања и мишљења о Законнику свих поменутих, и нашао је да Законик није примјењиван. ¹³

Они који не споре примјену, своје тврдње заснивају на десетак исправа. Проф. др Јован Бојовић сваку је од њих издвојио у свом раду о Законнику и Митрополиту Петру I. ¹⁴ У том раду су и наводи других за које везује примјену. Чинио је то, посебно у односу на оне који примјену виде несумњивом. Те исте одлуке анализирају и они који оспоравају примјену, ¹⁵ посебно кад то чине с позиција теорије.

У тих десетак исправа, заговорници примјене налазе да је ријеч о пресудама. С аспекта модерне правне теорије и процесних правила то се не би могло казати. Посебно не, јер су у њима углавном умири (кривичноправни аспект) и пребијања и поравнања (грађанскоправни аспект) и углавном поводом посљедица.

И сама лексика, у којој су те исправе, пријечи се тврдњи да је у питању новост правила Законика. У погледу израза и законодавне технике и Законик је, како наводе неки аутори у чему се потпуно слажемо, "старински", што показују ријечи и појмови: безакоње, самовољство, смутња, сагријех, грабителство, лупештина, похара,

¹¹ Као под 10.

¹² Као под 5.

¹³ Исто као под 5.

¹⁴ Ј. Р. Бојовић, *Законодавство и органи централне власти у Црној Гори у вријеме Митрополића Петра I (1784-1830)*, Титоград, 1982. стр. 38 и далје. Тамо он наводи исправе које су сачуване, а на основу којих се заснива мишљење о примјени Законика, почев од оне од 18. маја 1797. преко оне од 11. децембра 1797. године до оне до 23. јуна 1829. године и 5. фебруара 1830. године. Неки их олако означавају пресудама и без изузетка, упркос томе што се у тексту нигдје не помиње ријеч пресуда.

¹⁵ Као под 5.

кавга, издаја, немир, притаја, непоштовање, зло, паљевина, шиба, метех, мушкетање итд. Лексика казује да је ријеч о обичајном праву, о обичајној норми и баш онако као у племенским суђењима.

Овом проблему, очигледно је, нијесмо пришли преко прецизних анализа мишљења и ставова конфронтираних гледања, нити пак преко анализа исправа (то смо учинили у цитираном раду, намјерно смо изоставили понављање) из простог разлога што смо увјерени да тако не бисмо ни у чему помјерили у овом проблему. Овдје смо хтјели другим путем доћи до закључка у већ поменутом раду. Хтјели смо преко услова, прилика, Владичиног труда, његових врлина и хтјења показати, како све те околности саме за себе говоре и саме од себе показују да је то било вријеме у коме Владика није могао успоставити организовану власт каква је потребна за примјену Законика, упркос томе што је он то желио, те да је Законик донесен прије државе и организоване власти, послје великих битака у једном великом усхићењу. То што је донесен Законик је од врлог значаја. То је догађај у историји стварања црногорске државе, који је, ако ништа друго, окупљао главаре под исти барјак (не пишу се више књиге, нити чини поклич - за одбрану се унапријед спремају) и устресао племенску власт подстицањем централне, а прије свега васкрсавањем скупштинског рада. Без те акције не би отпочео процес утапања племена и њихове власти у почетку централне власти са Цетињем које ће од тада брже него иначе стасавати у центар у којем ће за само педесетак година одсједати представници моћних држава, амбасадори, конзули и друге дипломате.

